

Էդիկ Մինայան

ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔ ԵՐԵՎԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ ԱՆԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ

Բանալի բառեր. մայրաքաղաք, Երևան, սոցիալ-տնտեսական վիճակ, Հայաստանի Հանրապետություն, տնտեսական բարեփոխումներ, քաղաքապետարան, ՀՀ կառավարություն, քաղաքապետ, արդյունաբերություն:

Խորհրդային պետության փլուզումից հետո Հայաստանը հայտնվեց սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական ծանրագույն կացության մեջ: Հանրապետությունը շրջափակման ենթարկվեց Ադրբեջանի, իսկ 1993 թվականից՝ նաև Թուրքիայի կողմից: Պատերազմը Լեռնային Ղարաբաղում, Սպիտակի 1988 թ. երկրաշարժի աղետալի հետևանքները, 1990 թվականից Հայաստան բռնազաղթված փախստականների ծանր վիճակն ու էներգետիկ ճգնաժամը բացասաբար անդրադարձան մայրաքաղաք Երևանի վրա: Ծանր վիճակից դուրս գալու նպատակով մայրաքաղաքում մի շարք բարեփոխումներ իրականացվեցին:

Կարևոր նշանակություն ունեցավ խորհրդարանի՝ 1990 թ. սեպտեմբերի 10-ին ընդունած «Հայաստանի Հանրապետության պետական սեփականության մասին» օրենքը, ըստ որի՝ հանրապետության տարածքում գտնվող պետական բոլոր ձեռնարկությունների, միավորումների, հիմնարկների և կազմակերպությունների ունեցվածքը հայտարարվեց Հայաստանի Հանրապետության սեփականություն¹: Հոկտեմբերի 31-ին ընդունվեց «Հայաստանի Հանրապետությունում սեփականության մասին» օրենքը:

Հարկ է նշել, որ հանրապետության շուկայական տնտեսության հետևողական անցումն ապահովելու, ձեռներեցության հիմքեր ստեղծելու համար ՀՀ առաջին կառավարությունը 1990 թ. հոկտեմբերին որոշում ընդունեց ստեղծել «ՀՀ կառավարության տնտեսական բարեփոխումների և սեփականաշնորհման գծով պետական հանձնաժողով»²: Այդ հանձնաժողովի նախագահն էր հանրապետության վարչապետ Վազգեն Մանուկյանը, իսկ տեղակալը՝ ՀՀ էկոնոմիկայի պետական կոմիտեի նախագահ Հրանտ Բագրատյանը: Հանձնաժողովի գլխավոր խնդիրը տնտեսական արմատական վերափոխումների գիտական հիմունքների ու սկզբունքների մշակումն էր, բազմակացությամբ տնտեսության անցնելու, ձեռներեցության և սեփականության բոլոր ձևերը զարգացնելու, մենաշնորհային երևույթները վերացնելու մեխանիզմների ապահովումը: 1991 թ. նոյեմբերին Վ. Մանուկյանի հրաժարականից հետո նրան փոխարինեց Գ. Հարությունյանը, իսկ 1992 թ. հուլիսին վերջինիս փոխարինեց Խ. Հարությունյանը: Վերջինս 1993 թ. փետրվարին նույնպես հրաժարվեց այդ պաշտոնից՝ չհամաձայնելով տնտեսական արմատական վերափոխումների ծրագրի իրագործմանը: Նրան փոխարինած Հ. Բագրատյանն ստանձնեց շուկայական տնտեսական բարեփոխումները կենսագործելու պատասխանատվությունը՝ ստանալով համաշխարհային միջազգային ֆինանսական կազմակերպությունների օգնությունը: Այդ ծրագիրը, սակայն, լայն մասշտաբով կենսագործվեց միայն 1994 թ. դեկտեմբերին՝ ԼՂՀ-ում պատերազմի դադարեցումից յոթ ամիս անց:

Դեռևս տնտեսական բարեփոխումների իրականացման սկզբնական փուլից պետությունը ձգտում էր կտրուկ կրճատել արտադրության մեջ իր դերը՝ մասնավոր բաժինը դարձնելով տնտեսական զարգացման հիմնական աղբյուր: Այս բնագավառում իրականացվող հետևողական քաղաքականությունը հանգեցրեց նրան, որ արդեն 1995 թ. համախառն ներքին արտադրանքի կեսից ավելին անցավ մասնավոր անձանց ձեռքը:

Հոդվածը ներկայացվել է 29.05.2019 թ., գրախոսվել է 11.06.2019 թ., ընդունվել է տպագրության 12.06.2019 թ.:

¹ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 113, ց. 165, գ. 259, թ. 1-2:

² Տե՛ս նույն տեղում, ց. 163, գ. 426, թ. 12-13:

Դա կատարվեց ի հաշիվ ձեռնարկությունների զանգվածային սեփականաշնորհման և մասնավոր գործարարության աշխուժացման:

Գների և առաջարկի անհամապատասխանության հետևանքով պետական ձեռնարկությունների զգալի մասը հայտնվեց կաթվածահար վիճակում՝ կանգնելով փակման եզրին: Ապրանքների և ծառայությունների մեծ մասի գների ու սակագների ազատ արձակման պատճառով, օրինակ՝ 1992 թ. դեկտեմբերին, 1991 թ. դեկտեմբերի համեմատությամբ, սպառողական ապրանքների գներն աճեցին 13,4 անգամ¹: 1991-1995 թթ. աստիճանաբար բարձրացան նաև հեղուկ գազի, օդային փոխադրումների, արտաքին հեռախոսային և փոստային կապի ծառայությունների, հացի և էլեկտրաէներգիայի ընդունված սակագները: Ազատ գների՝ վերևից վարչական ռեժիմով ներդրումը փոխեց բոլոր մակարդակներում գործընկերների միջև փոխհարաբերությունների և վճարումների սկզբունքները: Գների ազատականացումը համահունչ չէր տնտեսության նախկինում գոյություն ունեցող պետական-մենաշնորհային համակարգին:

Եթե 1988-1990 թթ. ՀՍԱ-ում պետական ձեռնարկությունների բաժինը գերակշռող էր (ավելի քան 90 %), ապա 1993 թվականից մասնավոր ոլորտի արտադրանքի ծավալը սկսեց գերազանցել պետականին: ՀՀ-ում, այդ թվում՝ Երևանում, շուկայական, ազատական տնտեսությանն անցման սկզբնական փուլում տեղի ունեցան կառուցվածքային էական տեղաշարժեր: Ժամանակագրական առումով այն բաժանվեց երկու փուլի:

Առաջին փուլն ընդգրկում է 1990-1993 թվականները: Այն կարելի է անվանել վաղ անցումային ժամանակաշրջան, որը բնութագրվում է տնտեսական ճգնաժամով՝ էներգետիկ տագնապ, արդյունաբերության ճյուղերի կտրուկ անկում, բնակչության եկամուտների և խնայողությունների նվազում, տնտեսության կառուցվածքային փոփոխություններ:

Երկրորդ փուլը ընդգրկում է 1994-1997 թվականները: Երկրորդ փուլը կայունության հաստատման ու մասնավոր հատվածի ձևավորման ժամանակաշրջան էր և աչքի էր ընկնում դրամավարկային, հարկաբյուջետային կոշտ քաղաքականության իրականացմամբ, բանկային համակարգի ձևավորմամբ, գների ազատականացմամբ, արտադրական միջոցների լայնածավալ մասնավորեցմամբ կամ սեփականաշնորհման գործընթացներով:

Ծանր վիճակ ստեղծվեց Հայաստանի նորաստեղծ հանրապետության արդյունաբերության բնագավառում, որի մեծագույն մասը բաժին էր հասնում Երևանին: Մինչ անկախացումը Խորհրդային Միության կազմում Երևանը հռչակ է ձեռք բերել արդյունաբերության այնպիսի ճյուղերով, ինչպիսիք են մեքենաշինությունը՝ էլեկտրատեխնիկական մեքենաների և հաստոցների արտադրությունը, քիմիական արդյունաբերությունը, սննդի և թեթև արդյունաբերությունը: Քաղաքում գործում էին այդ ճյուղերի հզոր գործարաններ ու ամբողջ համալիրներ, որոնք հատկապես արտադրական սերտ կապերի մեջ էին ԽՍՀՄ-ի տնտեսական բոլոր շրջանների և մեծ թվով արդյունաբերական ձեռնարկությունների հետ:

ԽՍՀՄ-ի փլուզումից և Հայաստանի անկախության հռչակումից հետո տեղի ունեցած քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական իրադարձությունները, մասնավորապես Երևանի արդյունաբերության մեջ կտրուկ փոփոխությունների հանգեցրին: Ընդհատվեցին Երևանի արտադրական կապերը: Ջրկվելով հումքից և էլեկտրաէներգիայից՝ խոշոր գործարաններն ու ձեռնարկությունները դադարեցրին աշխատանքը, կազմալուծվեցին աշխատանքային կոլոկտիվները: Սկսված սեփականաշնորհման հետևանքով շատ գործարանների սարքավորումները մաս առ մաս վաճառքի հանվեցին: 1992 թ. մայրաքաղաքի արդյունաբերական արտադրանքի ծավալը կազմեց նախորդ տարվա 51,8 %-ը: Անկում ապրեցին հատկապես մետաղամշակությունը, շինանյութերի արտադրությունն ու մեքենաշինությունը:

Մեծ դժվարություններ առաջացան արդյունաբերական արտադրանքի իրացման

¹ Տե՛ս Մինասյան Է., Սոցիալ-տնտեսական վերափոխումները Հայաստանի Հանրապետությունում (1990-2003 թթ.), Ե., 2003, էջ 73:

գործում: Օրինակ՝ 1994 թ. իրացվեց Երևանի արդյունաբերական ամբողջ արտադրանքի միայն 50 %-ը¹: Դա, անշուշտ, պայմանավորված էր նրանով, որ հայկական արտադրանքը միջազգային շուկայում դեռևս մրցունակ չէր: Լավագույն դեպքում հանրապետության արդյունաբերական արտադրանքը կարող էր սպառվել ԱՊՀ երկրներում, ինչին, սակայն, խանգարում էր շրջափակումը:

Արդյունաբերության և ամբողջ ժողովրդական տնտեսության անկման հիմնական պատճառներից մեկը էներգետիկ ճգնաժամն էր, որն արդյունք էր Հայկական ատոմակայանի փակման, շրջափակման հետևանքով մագուրի ու բնական գազի մատակարարման ընդհատումների: Ճգնաժամի առաջին ձեռնարկից սկսած (1991-1994 թթ.) խափանվեց բնակչության ջերմամատակարարումը, հատկապես բնակարանային ջեռուցումը: Որպես հետևանք անտառների և զբոսայգիների ամբողջ զանգվածներ հատվեցին հատկապես 1993-1994 թթ.՝ օգտագործվելով իբրև վառելիքայտ: Տրանսպորտը, փաստորեն, դադարեց գործելուց: 1993-1994 թթ. կենցաղային կարիքների համար միայն 2-3 ժամ էր էներգիա տրվում: Ազգաբնակչության համար կիրառվեցին էլեկտրաէներգիայից օգտվելու խիստ սահմանափակումներ: Այսպիսի պայմաններում կենսական խնդիր էր Հայկական ատոմային էլեկտրակայանի (ԱԷԿ) վերագործարկումը, որը տեղի ունեցավ 1996 թ.:

Արդյունաբերության վերակենդանացման առաջին նշանները երևացին 1990-ական թթ. կեսերից միայն: 1996 թ. Երևանում առկա 251 ձեռնարկություններից իրենց հզորության տարբեր չափերով գործում էր 200-ը²: Դա նշանակում է, որ մայրաքաղաքի ձեռնարկությունները դեռևս աշխատում էին ոչ լրիվ հզորությամբ, իսկ մի մասն էլ բոլորովին չէր գործում:

Արդյունաբերական ձեռնարկությունների սեփականաշնորհումն իրականացվեց երկու փուլով: 1992-1993 թթ. սկսվեց փոքր ձեռնարկությունների, իսկ 1995 թվականից՝ միջին ու խոշոր ձեռնարկությունների զանգվածային սեփականաշնորհումը: Այդ գործընթացները զլխավորելու նպատակով 1996 թ. նոյեմբերին կառավարության կազմում ստեղծվեց սեփականաշնորհման և օտարերկրյա ներդրումների նախարարություն, որը 2000 թ. փետրվարից անվանվեց ՀՀ պետական գույքի կառավարման նախարարություն: Նշված օրենքի հիման վրա 1993 թ. հանրապետությունում սեփականաշնորհվեց 500, իսկ 1994-1995 թթ.՝ մոտ 800 ձեռնարկություն³:

1994 թվականից հետո արդյունաբերության անկմանը աստիճանաբար փոխարինեցին տնտեսական աճի ու զարգացման ցուցանիշները: Ինչպես ամբողջ հանրապետությունում, այնպես էլ մայրաքաղաք Երևանում արդյունաբերական ձեռնարկությունների ապապետականացումը, որը շարունակվեց նաև հետագա մի քանի տարիներին, ուղեկցվեց օբյեկտիվ դժվարություններով և սուբյեկտիվ բնույթի որոշ սխալներով ու չարաշահումներով:

Մայրաքաղաքի արդյունաբերական ձեռնարկությունները, ինչպես և առողջապահական, կրթական ու այլ հաստատություններ հապճեպորեն սեփականաշնորհվեցին և աներևակայելի ցածր գներով վաճառվեցին: Սեփականաշնորհված ձեռնարկությունների մեծագույն մասը դադարեցրեց իր գործունեությունը: Հազարավոր բանվորներ և մասնագետներ դարձան գործազուրկ:

1990 թ. մայիսից Ադրբեջանը շրջափակել էր ՌՍՖՍՀ-ից Հայաստան եկող գազամուղը: Մայրաքաղաքը սոցիալ-տնտեսական ծանր վիճակից դուրս բերելու, վառելիքաէներգետիկ առկա ճգնաժամը հաղթահարելու ուղղությամբ ՀՀ կառավարությունն ու Երևանի քաղխորհրդի գործկոմը, դեռևս 1990 թ. աշնանից սկսած, բազմաթիվ միջոցառումներ ձեռնարկեցին:

ՀԽՍՀ մինիստրների խորհրդի 1990 թ. հոկտեմբերի 2-ի «1990/1991 թ. ձմռան սեզոնին նախապատրաստման աշխատանքների մասին» N 433 որոշման մեջ նշվում էր,

¹ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 106:

² Տե՛ս Մանասյան Մ., Սայադյան Հ., Հայաստանի աշխարհագրություն, Ե., 2016, էջ 286:

³ Տե՛ս Մինասյան Է., նշվ. աշխ., էջ 113:

որ ժողովրդական պատգամավորների Երևանի քաղխորհրդի գործկոմը նախատեսվող 79 կաթսայատնից վերանորոգվել է միայն 44 կաթսայատուն: Անբավարար են կատարվել շենքերի ապակեպատման ու մուտքերի տաքացման աշխատանքները: Ավարտին չեն հասցվել քաղաքային և շրջանային խորհուրդների գործկոմների կողմից եղած տարողությունները հնոցային մագուրով լցնելու աշխատանքները¹:

ՀՀ կառավարությունը և Երևանի քաղխորհրդի գործկոմը շարունակում էին միջոցառումներ ձեռնարկել մայրաքաղաքը ճգնաժամից դուրս բերելու ուղղությամբ: 1991 թ. հուլիսի 5-ին ՀՀ նախարարների խորհուրդը ընդունեց որոշում՝ «Վառելիքաէներգետիկ համալիրի ճգնաժամային իրավիճակի պայմաններում արտակարգ միջոցառումների մասին», որով հաստատվեցին գազամատակարարման և էլեկտրաէներգիայի արտադրության կողմնորոշիչ ռեժիմները, և խիստ հսկողություն սահմանվեց դրանց կատարման նկատմամբ: Որոշմամբ նախատեսվում էր գազամատակարարման և էլեկտրական հզորությունների գործարկման 4-րդ և 5-րդ ռեժիմներին անցնելու դեպքում հիդրոէլեկտրակայանների Սևան-Հրազդան կասկադում էլեկտրաէներգիայի արտադրման նպատակով Սևանա լճից օրական բաց թողնել 4 մլն խոր. մ ջուր, յուրաքանչյուր դեպքում կառավարության համապատասխան որոշում ընդունելուց հետո:

Ղազախ-Երևան գազատարի անջատման հետևանքով ծայրաստիճան վատ վիճակում էին բնական գազի պահեստավորման աշխատանքները, անբավարար էր նաև շինարարական և վառելիքաքսայուղային նյութերի մատակարարման վիճակը:

Որոշվեց կրճատել փողոցային և գովազդային լուսավորությունը 50 տոկոսով: Նախատեսվում էր մինչև նոյեմբերի 15-ը ավարտել քաղաքների և շրջկենտրոնների ճանապարհների ու մայթերի վերանորոգման և կոյուղու մաքրման աշխատանքները²: Որոշման մեջ արձանագրվում էր, որ ՀՀ սոցիալ-տնտեսական ծանր վիճակը 1990 թ. աշնան և ձմռան ամիսներին ստեղծվել էր բլոկադայի, տրանսպորտային վառելանյութերի պակասի, նյութերի վատ և ոչ ժամանակին մատակարարման պատճառով: 1990 թ. կարբիտ «կալցիում» ստացել են նախատեսվածի 54 %-ը, հեղուկ բիտումի 53 %-ը, պինդ բիտումի 16 %-ը, կանվեկտորի 45 %-ը³:

Երբաղխորհրդի և շրջանային խորհուրդների գործկոմին հանձնարարվում էր միջոցներ ձեռնարկել՝ անձնական հսկողություն իրականացնելու սահմանված քանակին համապատասխան գազի և հնոցային մագուրի մատակարարումների ապահովման, ինչպես նաև կիրառվող ռեժիմներին համապատասխան գազի և էլեկտրաէներգիայի ծախսման սահմանաքանակների և դրանց օգտագործման դիմաց ժամանակին վճարման հարցերի կարգավորման նկատմամբ: 1991 թ. հոկտեմբերի 22-ին մայրաքաղաքում էլեկտրաէներգիայի խնայողության նպատակով ժամանակավորապես հաղորդումները եթեր հեռարձակվեցին ժամը 20⁰⁰-ից մինչև 23⁰⁰-ը, իսկ կիրակի օրերին՝ նաև ժամը 11⁰⁰-ից մինչև 14⁰⁰-ը: Փողոցների լուսավորության համար էլեկտրաէներգիայի ծախսը սահմանափակվեց 70 %-ով⁴:

Վառելիքաէներգետիկ ճգնաժամի պայմաններում ջեռուցման համակարգի կարգավորման ուղղությամբ ևս քաղաքային կազմակերպությունները որոշակի միջոցառումներ ձեռնարկեցին՝ ստեղծված իրավիճակից դուրս գալու համար: Ջերմային աղբյուրներից միացված 2991 բնակելի շենքերից, առողջապահական, լուսավորության և այլ օբյեկտներից ջերմություն էին ստանում միայն 1953 շենքեր:

ՀՀ և հատկապես մայրաքաղաքի վառելիքաէներգետիկ ճգնաժամի դժվարությունները հաղթահարելու նպատակով որոշակիորեն հաշվի չառնելով բնապահպանական խնդիրները՝ դեռևս ՀԽՍՀ ԳԽ նախագահության 1990 թ. ապրիլի 18-ի որոշման կատարման նպատակով ՀԽՍՀ մինիստրների խորհուրդը 1990 թ. ապրիլի 25-ին N 254 որոշումն էր ընդունել՝ «Նաիրիտ» գիտաարտադրական միավորման քիմիական նյութերի

¹ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 572, թ. 50:

² Տե՛ս նույն տեղում, թ. 51:

³ Տե՛ս նույն տեղում, թ. 55:

⁴ Տե՛ս «Երևանի ժամանակագրությունը (հնագույն ժամանակներից մինչև 2009 թ. վերջ)», Ե., 2009, էջ 199:

մնացորդների վերացման ուղղությամբ ձեռնարկվելիք միջոցառումների մասին», որով խնդիր էր դրվում կարճ ժամանակամիջոցում վերացնելու թերությունները «Նաիրիտ» գիտաարտադրական միավորումում և վերահսկողություն դնելու Երքաղխորհրդի գործկոմի վրա¹:

Պատգամավորների Երևանի քաղխորհրդի գործկոմին հանձնարարվում էր ապահովել 1991 թ. Երևանի մեխանիկական գործարանի կողմից «Նաիրիտ» գիտաարտադրական միավորմանը լատեքսի արտադրության համար 6 հազար հատ 200-լիտրանոց մետաղյա տակառների մատակարարումը: Երքաղխորհրդի գործունեությամբ իրականացվել էին «Նաիրիտ» ԳԱՄ-ի վերամասնագիտացման համապատասխան միջոցառումներ:

1991 թ. դեկտեմբերի 10-ից վառելիքաէներգետիկ ճգնաժամի պատճառով փակվեցին մանկապարտեզները, դպրոցներն ու պրոֆտեխնիստումնարանները²: 1992 թ. հունվարից էլ ավելի ծանրացավ մայրաքաղաքի վառելիքաէներգետիկ վիճակը: Մայրաքաղաքի ղեկավարությունը ուղիներ էր փնտրում վառելիքի ներկրումն հանրապետությունում արտերկրից իրականացնելու ուղղությամբ: Շրջափակման պայմաններում վառելիքի սարքավորումներ, վառարաններ, զանազան ու յուրատեսակ էներգիայի աղբյուրներ, սպիրտայրոցներ ներկրվեցին հարևան Իրանից:

Սոցիալ-տնտեսական նման ծանր իրավիճակում, վառելիքաէներգետիկ ճգնաժամի պայմաններում շարունակվում էին մայրաքաղաքի կառուցապատման, նոր գործարանների կառուցման, կամրջաշինության, տոնավաճառներ հիմնելու, շինարարական ուրոշ աշխատանքներ: Այսպես, օրինակ, 1991 թ. մարտի 19-ին Երևանի քաղաքային խորհրդի գործկոմի որոշմամբ Երևան քաղաքում 1991 թ. ապրիլի 3-5-ը կազմակերպվեց ավելցուկ ապրանքների վաճառքի մեծածախ տոնավաճառ: ՀՀ առևտրի նախարարության հայտով 1991 թ. մարտի 30-ից մինչև ապրիլի 7-ը տրամադրվեց քաղաքի հյուրանոցներում 300 տեղ՝ տոնավաճառի մասնակիցներին տեղավորելու համար³: Միջոցներ ձեռնարկվեցին հանրապետական մաքսատունը մայրաքաղաք տեղափոխելու գործը կազմակերպելու ուղղությամբ: Բազմաթիվ դիմումներից հետո 1991 թ. մայիսի 3-ի ՀՀ նախարարների խորհրդի «ՀՀ տարածքում մաքսային ծառայության կատարելագործման մասին» N 322 որոշմամբ հանձնարարվեց ժողպատգամավորների Երքաղգործկոմին 1991 թ. 1-ին կիսամյակում լուծել Երևան քաղաքում հայկական հանրապետական մաքսատան տեղափոխման հարցը⁴:

ՀՀ նախարարների խորհրդին ուղղված գրությամբ Երքաղխորհրդի գործկոմը 1992 թ. սկզբին հայտնում էր, որ 1988-1891 թթ. կապիտալ շինարարության ծրագրի թերակատարումը խիստ բացասաբար է անդրադարձել քաղաքային տնտեսության կոմունալ-բնակարանային և սոցիալ-մշակութային նշանակության օբյեկտների կառուցման ու հանձնման պարտավորությունների իրականացման վրա: Նույնպիսին էր վիճակը նաև բնակարանային, կոմունալ, ժողովրդական կրթության և առողջապահության բնագավառների կառույցների շինարարության և շահագործման հանձնման ուղղությամբ:

1992 թ. հոկտեմբերին Երևանի սոցիալ-տնտեսական ծանր իրավիճակի, վառելիքաէներգետիկ ճգնաժամի պատճառով Երևանի քաղխորհրդի որոշմամբ մայրաքաղաքում մտցվեց հացի, հացամթերքների ու պարենի որոշ տեսականու բաշխման կտրոնային համակարգ:

1993 թ. հունվարին զանգվածային ծառահատումներ կատարվեցին քաղաքի «կանաչ գոտում»⁵: Չնայած ապրիլի 3-ին համաքաղաքային շաբաթօրյակի շրջանակներում մայրաքաղաքում տնկվեց 20190 ծառ, բայց դա էապես չփոխեց իրավիճակն այդ բնագավառում:

1993 թ. մայիսի 30-ին կազմակերպվեց Երևանի 2775-ամյակի և հայոց պետակա-

¹ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 15, գ. 573, թ. 65-66:

² Տե՛ս նույն տեղում, գ. 572, թ. 24, 35:

³ Տե՛ս նույն տեղում, գ. 573, թ. 8:

⁴ Տե՛ս նույն տեղում, գ. 174, թ. 22, 23:

⁵ Տե՛ս «Երևանի տարեգրությունը», Ե., 2009, էջ 202:

նության վերականգնման 75-ամյակին նվիրված «Երևան-93» միջազգային ֆիլատերիստական ցուցահանդեսը: Մեկ տարի անց մայրաքաղաքի ղեկավարության նախաձեռնությամբ վերագործարկվեց Երևանի մանկական երկաթուղին:

1994 թ. դեկտեմբերի 30-ին բացվեց Երևանի «Կասկադ»՝ մայրաքաղաքի ճարտարապետական, մշակութային և տրանսպորտային կարևոր կառույցներից մեկը (ճարտարապետներ՝ Զիմ Թորոսյան, Ասլան Մխիթարյան):

«Տաք ձմեռ» ծրագրի շրջանակներում մայրաքաղաքում կատարվեցին գազի, վառելիքի ներկրման, վառարանների ձեռքբերման և այլ աշխատանքներ: 1993 թ. վերջերին տարափոխիկ հիվանդությունների համաճարակի կանխարգելման նպատակով ձեռնարկվեցին քաղաքի ջրատար համակարգի նորոգման, փողոցների սանմաքրման և բարեկարգման միջոցառումներ: Այդ նույն տարում՝ հուլիսին, «Երազ» գործարանի կոնստրուկտորների ջանքերով ստեղծվեցին և փորձարկվեցին «Երազ-37-30» մոդելի նոր տարբերակները՝ երթուղային տաքսիներ, բեռնատար-ուղևորատար մեքենաներ:

1994 թ. մայիսի 30-31-ը Երևանում տեղի ունեցավ գործարար մարդկանց միջազգային 4-րդ համաժողովը, որը հրավիրել էր «Հայ գործարարների ֆորում» միջազգային կազմակերպությունը՝ ՀՀ կառավարության հովանավորությամբ: Ֆորումը որոշեց միջոցառումներ ձեռնարկել Երևանի արդյունաբերական որոշ ձեռնարկություններ վերականգնելու ուղղությամբ:

Ելնելով արդյունաբերական պետական ձեռնարկությունների սեփականաշնորհման մասին օրենքից՝ մայրաքաղաքում ևս սկսվեց պետական (փոքր, միջին և խոշոր) ձեռնարկությունների ապապետականացման գործընթացը: Այն մեծ չափերով իրականացվեց հատկապես 1995 և 1996 թթ.: 1995 թ. սեփականաշնորհվեցին Երևանի «Լուսին», «Լույս» պետական ձեռնարկությունները, «Երասխ» հանքային ջրերի գործարանը, սեպտեմբերին՝ Երևանի «Զեյթուն սառցարան», «Էրեբունի» ԳԱԶ-ի «Արագիլ» դուստր ձեռնարկությունները: Նույն տարում մասնավոր անձանց վաճառվեցին Երևանի «Կոմպրետորների», «Ամրանների», քիմոռեակտիվների, «Երազ», «Էլեկտրաապարատ», «Պոմպերի», «Տոսպ», «Ռետինատեխնիկական իրերի», «Պոլիվինալացետատ» գործարանները, Երևանի կարի, կահույքի ֆաբրիկաները, ձեթ-օձառի կոմբինատը: Սեփականաշնորհվեցին նաև «Երևանի ժամացույցերի», պահածոների, էլեկտրաչափիչ սարքերի, Երևանի շամպայն գինիների, «Զովք», «Զերմոքիմիկ», գործարանները, Երևանի «Հայէլեկտրամեքենա» միավորումը, «Երկգունետ» ձեռնարկությունը, հետագա տարիներին՝ նաև ռելեի, ջրապոմպերի, անվադողերի կաբելի, էլեկտրալամպերի գործարանները, գինու կոմբինատը և այլն¹:

1997 թ. հունիսին ֆրանսիական «Պեռնո-Ռիկար» ընկերությունը դարձավ Երևանի կոնյակի գործարանի սեփականատերը: Մայրաքաղաքում սկսվեց նաև պետական բնակարանների սեփականաշնորհման գործընթացը²:

1996 թ. հուլիսի 13-18-ը «Պարմանի» ուսանողական համազգային բարեգործական հիմնադրամի նախաձեռնությամբ և հովանավորությամբ Երևանում կայացավ առաջին համահայկական ուսանողական վեհաժողովը՝ «Հայաստանը համայն հայության հայրենիքն է» նշանաբանով:

1997 թ. փետրվարին սկսվեցին Երևանի Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու կառուցման աշխատանքները:

1997 թ. մայիսի 2-ին նշվեց Երևանի Նոր Նորք (նախկինում՝ Խորհրդային շրջան) թաղամասի 25-ամյակը, իսկ հոկտեմբերին՝ Զեյթուն թաղամասի հիմնադրման 50-ամյակը³:

1998 թ. հունվար-դեկտեմբերին մայրաքաղաքում արդյունաբերական ձեռնարկությունների կողմից թողարկվել է 76087,3 մլն դրամի արտադրանք⁴: Այդ նույն ժամա-

¹ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 175, գ. 259, թ. 15; գ. 278, թ. 14; գ. 301, թ. 19; գ. 320, թ. 11; գ. 324, թ. 25; գ. 508, թ. 15; գ. 512, թ. 16; գ. 513, թ. 14:

² Տե՛ս «Երևանի տարեգրությունը», էջ 207:

³ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 206:

⁴ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 257, ց. 1, գ. 379. թ. 3:

նակաշրջանում իրացվել է 76008, 1 մլն դրամի պատրաստի արտադրանք:

1998 թ. հունվար-դեկտեմբերին մայրաքաղաքի ջէկի կողմից արտադրվել է 638,2 մլն կվտ/ժամ էլեկտրաէներգիա, որը կազմել է նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի ցուցանիշի 84, 1 %-ը: Ջերմային էներգիայի արտադրությունը նվազել է նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի համեմատությամբ՝ կազմելով 86,3 %:

ՀՀ վարչապետի 1998 թ. հունիսի 17-ի Ն. 343 որոշմամբ Երևանի համար 18 մասնագիտական տեխնիկական ուսումնարանը ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության ենթակայությունից հանձնվեց Երևանի քաղաքապետարանի ենթակայությանը¹:

1997 թ. մայրաքաղաքում տեղի ունեցած նշանակալի իրադարձություններից էին Կարո Հալաբյանի հուշարձանի բացումը Օղակաձև զբոսայգում՝ նվիրված անվանի ճարտարապետի ծննդյան 100-ամյակին (ճարտարապետ՝ Ռ. Ջուլիակյան), նորածության «Ջատիկ» կենտրոնի հիմնադրումը, թիվ 125 դպրոցի անվանակոչումը եղեռնազոհ բանաստեղծ Սմբատ Բյուրատի անունով, Պարոնյան փողոցից Հրազդանի կիրճ տանող ճանապարհին գտնվող հրապարակի անվանակոչումը Ուրուգվայի հրապարակ: Նույն թվականին Կոմայգին կրկին վերանվանվեց Անգլիական այգու:

2000 թ. հոկտեմբերի 7-ին հիմնովին վերակառուցումից հետո վերաբացվեց Վ. Սարգսյանի անվան «Հանրապետական մարզադաշտը, իսկ արդեն նոյեմբերի 18-ին շահագործման հանձնվեց Դավիթաշենի կամուրջը: 2000 թ. նոյեմբերի 28-ին բացվեց Արզական-Երևան ջրատարը: Նույն թվականի մայրաքաղաքային կարևոր իրադարձություններից էր նաև Հ. Թումանյանի, Ղ. Փարպեցու և Ա. Սպենդիարյանի փողոցների միջև ընկած հրապարակի անվանակոչումը Մխիթար Սեբաստացու անունով, իսկ հետագայում տեղի ունեցան նաև Վազգեն Սարգսյանի և Բեյրութի փողոցների անվանակոչման հանդիսավոր արարողությունները:

Փաստերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ 1998-2007 թթ. Երևան քաղաքի տնտեսական գործունեության բնագավառում առավել արագ զարգացող ոլորտներն էին շինարարությունը, սոցիալական ծառայությունները, առևտուրը, մասամբ արդյունաբերությունը:

Երևանի արդյունաբերական արտադրանքի ֆիզիկական ծավալը 1998 թ. համեմատությամբ 2006 թ. աճել է 172.6 մլրդ դրամով, միջին տարեկան բացարձակ հավելածը կազմել 21.6 մլն դրամ:

Երևանում արտադրվել էր ամբողջ հանրապետության արդյունաբերական արտադրանքի 44,5 %-ը: Այդ տարիներին մասնավոր ներդրումների հաշվին ամբողջ հանրապետության մասշտաբով իրականացվում էր շինարարության մոտ 80 %-ը: 2003-2007 թթ. զգալիորեն ավելացել էին նաև պետական միջոցների հաշվին կատարվող շինարարության ծավալները:

1998-2007 թթ. ընթացքում կրճատվեցին գերփոքր և փոքր առևտրի օբյեկտների քանակը և առևտրաշրջանառության ծավալները: Մեծացավ միջին և խոշոր առևտրի օբյեկտների քանակը: 2006 թ. խանութների միջոցով իրականացվող առևտրաշրջանառությունում մեծ տեսակարար կշիռ ձեռք բերեցին խոշոր (31 և ավելի աշխատող ունեցող) կազմակերպությունները՝ 52.4 %, իսկ 2006 թ. կրպակների առևտրի շրջանառությունը 2005 թ. համեմատությամբ նվազել է 14.6 %-ով²:

1998-2006 թթ. Երևանի ՀՆԱ-ի մեջ զգալիորեն աճեց ծառայությունների տեսակարար կշիռը: Իրականացվող ծառայությունների մեջ Երևանի տեսակարար կշիռը հանրապետության համապատասխան կազմում էր 87.5 %³:

Հանրապետության բանկային համակարգը նույնպես ցուցաբերեց աճի տեմպեր: Ներկայումս Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են 21 բանկ (հիմնականում Երևանում) և 304 մասնաճյուղ: Այդ տարիներին տնտեսական զարգացումը փոքր-ինչ մեղմեց աշխատաշուկային բնորոշ լարվածությունը: Այնուամենայնիվ, Երևանում աշ-

¹ Տե՛ս նույն տեղում, ֆ. Ե. 257, ց. 1, գ. 338, թ. 4:

² Տե՛ս նույն տեղում, ֆ. 257, ց. 7, գ. 664, թ. 3:

³ Տե՛ս նույն տեղում:

խատաշուկային դեռ բնորոշ էր արտադրական ոլորտում ցածր զբաղվածության մակարդակը, մինչդեռ տնտեսության մասնավոր հատվածում այն ավելի բարձր էր:

1998-2007 թթ. Երևանի և ընդհանրապես հանրապետության տնտեսական որոշակի աճը նպաստել է աղքատության ցուցանիշի որոշակի նվազմանը: Տնտեսական աճը, աշխատաշուկայի որոշակի կայունացումը և աշխատավարձերի, կենսաթոշակների և սոցիալական այլ տրանսֆերտների բարձրացումը, ինչպես և արտասահմանում աշխատողներից ստացվող մասնավոր տրանսֆերտների աճը կրճատեցին եկամուտների և սպառման բաշխվածության անհավասարությունը: Ըստ պաշտոնական տվյալների՝ աղքատ բնակչության թվաքանակը տվյալ ժամանակաշրջանում 54.7 %-ից նվազել է մինչև 27.3 %, իսկ ծայրահեղ աղքատների թվաքանակը 21.0 %-ից նվազել է մինչև 3.5%: Անշուշտ, այս թվական տվյալների նկատմամբ չի կարելի տածել լիակատար վստահություն, քանի որ դրանք կարող են նաև չափազանցված լինել:

2008 թ. քաղաքային կյանքի կարևորագույն բաղադրիչներ դարձան մի շարք գործընթացներ. գլխավոր պողոտայի՝ Եզնիկ Կողբացու, Աբովյան, Արամի և Բուզանդի փողոցներով պարփակված մոտ 2.2 հա մակերեսով տարածքում կառուցվեց «Հին Երևան» պատմամշակութային թաղամասը (Ճարտարապետ՝ Լևոն Վարդանյան):

Քաղաքապետարանի նոր շենքի հանդիսավոր բացումը տեղի ունեցավ 2004 թ. նոյեմբերի 26-ին¹: Երևանի պատմության թանգարանն իր մշտական գրանցումը ստացավ քաղաքապետարանի նորակառույց շենքի առանձին մասնաբաժնում՝ «Երևանը հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը» վերտառությունը կրող ցուցադրությամբ: Բացման հանդիսավոր արարողությանը տեղի ունեցավ 2007 թ. ապրիլի 3-ին:

Քաղաքապետարանի շենքի և հարակից շինությունների կառուցմամբ տարածքում ձևավորվեց նոր հրապարակ, որը 2008 թ. հոկտեմբերի 21-ին՝ ՌԴ նախագահի Հայաստան կատարած պաշտոնական այցի շրջանակներում, անվանակոչվեց Ռուսաստանի անունով²: Հրապարակը երիզում է Մոսկվայի տունը, որի շինարարությունն սկսվեց քաղաքապետարանի շենքի կառուցումից անմիջապես հետո անհրապույր կացարանների տեղում և ավարտվեց մեկ տարուց մի փոքր ավելի ժամանակամիջոցում: Հիմքը դրել էին Ե. Ջախարյանն ու Մոսկվայի այն ժամանակվա քաղաքապետ Յ. Լուժկովը, որոնք էլ արդեն 2007 թ. մարտի 24-ին մասնակցեցին Մոսկվայի տան բացման հանդիսավոր արարողությանը: Կառույցը նախատեսված էր դեռևս 2003 թ. Երևանի և Մոսկվայի միջև ստորագրված համագործակցության ծրագրով:

Վերաբացվեց Կ. Դեմիրճյանի անվան մարզահամերգային համալիրը:

ՀՀ կառավարությունը 2000 թ. նոյեմբերի 25-ի Ն. 774 որոշմամբ հավանություն տվեց Երևանի քաղաքապետարանի կողմից ներկայացված Հյուսիսային պողոտայի կառուցապատման ծրագրին³: Այն նախատեսել էր դեռևս մեծն Թամանյանը 1924 թ. հաստատված իր գլխավոր հատակագծով: Սակայն անցան տասնամյակներ, և նրա հիանալի մտահղացումն այդպես էլ մնաց թղթի վրա մեկ հիմնական պատճառաբանությամբ. պողոտայի կառուցումը ծախսատար էր՝ մեծածավալ ֆինանսական հնարավորություններով պայմանավորված: Ծրագրի հեղինակներն էին Ճարտարագետներ Ջիմ Թորոսյանը, Ռոմեո Ջուլիակյանը, Գուրգեն Սուշեդյանը և ուրիշներ: Պողոտայի շինարարությունը տևեց շուրջ հինգ տարի: Հանդիսավոր բացումը տեղի ունեցավ 2007 թ. նոյեմբերի 16-ին: Ցավոք, այդ ծրագրի իրականացման ընթացքում խաթարվեց նաև հին Երևանի ընդհանուր պատկերը:

27 մետր լայնությամբ կենտրոնական ճեմուղին դարձավ Երևանցիների սիրված հանգստավայրերից մեկը, բացի դրանից՝ պողոտայի կառուցմամբ Տերյան փողոցը դարձավ շարունակական և անընդմեջ երթևեկություն ապահովեց Գրիգոր Լուսավորչի փողոցից մինչև Աբովյանի պուրակ: Հյուսիսային պողոտան, կառուցվելով Երևանի նոր գլխավոր հատակագծին համապատասխան, դարձավ նրա իրականացման կարևորա-

¹ Տե՛ս Բաղդասարյան Գ., Երևանի քաղաքապետեր, Ե., 2013, էջ 41:

² Տե՛ս նույն տեղում, էջ 55:

³ ՀԱԱ, ֆ. Ե. 257, ց. 1, գ. 338, թ. 9-10:

գույն քայլերից մեկը և առանցքային դեր ստանձնեց մայրաքաղաքի կենտրոնի գոտիավորման նախագծում:

Երևան քաղաքի տնտեսական զարգացման գործում մեծ է հատկապես արդյունաբերության դերը: Եթե XXI դարասկզբին Երևանի բաժինը միջին հաշվով կազմում էր հանրապետության միջին նակարդակի 59 %-ը, ապա 2009 թ.՝ արդեն 80 %: Ճիշտ է՝ 2010-2011 թթ. այդ ցուցանիշը շինարարության ծավալների կրճատման պատճառով բավականին նվազեց՝ կազմելով 65-70 %, սակայն դարձյալ մնաց նկատելիորեն բարձր: Այս իրավիճակի հիմնական պատճառներն են մինչև տնտեսական վերջին ճգնաժամն ամենաարագ աճող ճյուղի՝ շինարարության ծավալների շարունակական կենտրոնացումը Երևանում (2007 թ. ք. Երևանի շինարարության բաժինը << նույն ցուցանիշում կազմել է 87.2 %, 2011 թ.՝ 53.1 %¹, իսկ 2016 թ. 61,0 %:

Երևանի արդյունաբերության հիմնական տեսակներն են՝ մշակող, այդ թվում՝ սննդամթերքի (ներառյալ խմիչքները), ծխախոտային արտադրատեսակների արտադրությունը, հրատարակչական և պոլիգրաֆիական գործունեությունը, քիմիական արդյունաբերությունը:

Երևան քաղաքի սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործում մեծ է նաև կապիտալ շինարարության դերը: Բավական է նշել, որ 2011 թ. Երևան քաղաքին բաժին էր ընկնում << հիմնական միջոցների գործարկման, մոնտաժային աշխատանքների և շահագործման հանձնված բնակելի շենքերի ընդհանուր մակերեսի գերակշռող մասը: Այդ ցուցանիշները կազմում են << համանուն ցուցանիշների համապատասխանաբար 70.9 %-ը, 54,7 %-ը, 85.4 %-ը²: Դիտարկվող ժամանակաշրջանում բնակչության միջոցների հաշվին շահագործված բնակելի շենքերի տարածքները կրճատվել են 2005 թ. 305000 քառ. մ՝ 2011 թ. հասնելով մինչև 59865 քառ. մ: Այդ նույն ժամանակահատվածում կտրուկ աճել են կազմակերպությունների միջոցների հաշվին գործարկված բնակելի տարածքները՝ 2005 թ. 64342 քառ. մ՝ 2011 թ. հասնելով մինչև 145904 քառ. մ: Կրճատվել են նաև պետական բյուջեի միջոցների հաշվին շահագործվող տարածքները³: Սա մեկ անգամ ևս փաստում է ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի հետևանքների մասին, մասնավորապես բնակչության եկամուտների կտրուկ նվազման ուղղությամբ: Մայրաքաղաքում շահագործված բնակելի շենքերի տարածքների կառուցվածքում կտրուկ ավելացել է կազմակերպության միջոցների հաշվին շահագործված բնակելի տարածքների տեսակարար կշիռը, դրան հակառակ՝ կտրուկ նվազել է բնակչության միջոցների հաշվին շահագործված բնակելի տարածքների տեսակարար կշիռը:

Քաղաքաշինության բնագավառում 2006-2011 թթ. մշակվել և ներդրվել են ոլորտի ներդրումային գրավչությանը և գործարար միջավայրի բարելավմանն ուղղված համալիր ծրագրեր՝ նպատակ ունենալով Երևան քաղաքի համաչափ տարածական զարգացման առաջնահերթության սկզբունքի արմատավորումը:

Երևան քաղաքում զգալի դրական տեղաշարժեր են կատարվել նաև առողջապահության ոլորտում: Երևան քաղաքի առողջապահական հաստատություններում աշխատում են 9285 բժիշկ, միջին բուժանձնակազմի թվաքանակը կազմել է 8772 մարդ: Երևան քաղաքի առողջապահական հաստատություններում աշխատում են հանրապետության բժիշկների 68.8 %-ը, միջին բուժանձնակազմի 46.6 %-ը: Հիվանդանոցային մահճակալների 61.2 %-ը, ամբուլատոր պոլիկլինիկական հիմնարկներում հաճախումների 41.5 %-ը նույնպես բաժին են ընկնում Երևան քաղաքին⁴:

Սոցիալական ոլորտի դժվարությունները բնակչության շրջանում դժգոյությունների տեղիք էին տալիս: Դեռևս 2013 թ. նախագահական ընտրությունների արդյունքներից

¹ «<< մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով 2011-2015», Ե., 2016, էջ 238; «<< մարզերը թվերով», 2003-2007, Ե., 2008, էջ 197; «<< մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով», Ե., 2017, էջ 260:

² Տե՛ս Մարգարյան Տ., Երևան քաղաքի սոցիալ-տնտեսական զարգացման հիմնախնդիրները, 6.00.02 «Տնտեսության, նրա ճյուղերի տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության սեղմագիր, Ե., 2013, էջ 68:

³ Տե՛ս նույն տեղում:

⁴ Տե՛ս «<< մայրաքաղաք Երևանը թվերով», Ե., 2012, էջ 55:

դժգոհող ընդդիմությունը Ռաֆֆի Հովհաննիսյանի ղեկավարությամբ հանրահավաքներ էր կազմակերպվում: Ընտրությունները համարելով կեղծված՝ ընտրված նախագահ Սերժ Սարգսյանին հայտարարում էին ոչ լեգիտիմ, ընտրախախտումներով ընտրված և պահանջում էին նոր ընտրություններ: Շուրջ երկու ամիս շարունակվող ցույցերը աստիճանաբար մարտցին՝ որևէ արդյունք չտալով: 2015 թ. այդ ամենին հաջորդեց սոցիալական նոր շարժումը, որն ուղղված է էլեկտրաէներգիայի սակագինը 6,93 դրամով թանկացնելու դեմ: 2018 թ. հունիսի 19-ին մայրաքաղաք Երևանում սկսվեց բողոքի զանգվածային երթեր քաղաքի կենտրոնական փողոցներով, իսկ ապա՝ նստացույց-բողոք Ազատության հրապարակում, այնուհետև՝ Բաղրամյան պողոտայում: Բողոքի խաղաղ ցույցի մասնակիցների ճնշող մեծամասնությունը երիտասարդներն էին, որոնք «ո՛չ թալանին» կարգախոսով պայքարում էին էլեկտրաէներգիայի թանկացման դեմ: Ըստ էության, սոցիալական բողոքը շարունակվեց մինչև հուլիսի 6-ը և ավարտվեց նրանով, որ կառավարությունը հրաժարվեց էլեկտրաէներգիայի սակագնի բարձրացման որոշումից:

Այսպիսով՝ քննության ենթակա ժամանակահատվածում մայրաքաղաքում սոցիալ-տնտեսական միջոցառումները թեև իրականացվեցին դժվարություններով, հաճախ ոչ լիարժեք, սակայն դրանք նպաստեցին այդ ոլորտի պահպանմանը, առանձին դեպքում՝ զարգացմանը: Հայաստանի Հանրապետության տնտեսությունը համաշխարհային տնտեսության վերելքի պայմաններում նույնպես որոշակի զարգացում ապրեց:

Эдик Минасян, СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ В ЕРЕВАНЕ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ. После падения советского государства Армения оказалась в тяжелейшем положении. Республика подверглась блокаде со стороны Азербайджана, а 1993-го года - также со стороны Турции. Война в Нагорном Карабахе, трагические последствия Спитакского землетрясения 1988-го года, тяжелое состояние беженцев прибывших в Армению начиная с 1990-го года и энергетический кризис отрицательно повлияли на Ереван. С целью выхода из этого положения были проведены некоторые реформы.

В исследуемом периоде проведенные в городе социально-экономические мероприятия хоть и часто исполнялись не полноценно и сопровождалась большими трудностями, однако имели положительное влияние на социально-экономическую сферу. В условиях подъема мировой экономики экономика Армении также пережила некоторый прогресс.

Ключевые слова: Армения, независимость, блокада, Ереван, энергетический кризис, реформы, социально-экономическое развитие.

Edik Minasyan, THE SOCIAL-ECONOMICAL STATE OF YEREVAN IN THE YEARS OF INDEPENDENCE. After the collapse of the Soviet Union Armenia appeared in a difficult social-economical and political situation. The republic was blockaded by Azerbaijan and since 1993 also by Turkey. The war in Nagorno-Karabagh, the disastrous consequences of the earthquake in Spitak in 1988, the excruciating condition of the refugees forcibly deported from Azerbaijan since 1990 and the electric power crisis had a negative impact on Yerevan. To walk out of that severe condition several reforms were carried out. Though implemented not fully and with great difficulties during the observed period they contributed to maintenance and partially to development of that sphere. Together with the world economics' the economics of Armenia had some progress too.

Key words: Armenia, independence, blockade, Yerevan, electric power crisis, reforms, social-economical development.